

سلسله پژوهش‌های تفسیر تطبیقی

(کتاب ششم)

بررسی تطبیقی آموزه شفاعت، توسل و استغاثه

از دیدگاه مفسران فریقین

www.ketab.ir

حجت‌الاسلام دکتر فتح‌اله نجارزادگان

عضو هیئت علمی دانشگاه تهران - پردیس فارابی

زمستان ۱۴۰۰

نجاززادگان، فتح‌اله، ۱۳۳۷ -

بررسی تطبیقی آموزه شفاعت، توسل و استغاثه از دیدگاه مفسران فریقین / فتح‌اله نجاززادگان - قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۴۰۰.
۲۲۴ ص. - (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه؛ ۵۹۳: قرآن پژوهی؛ ۸۴) (سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)؛ ۲۴۸۴: الهیات (علوم قرآن و حدیث)؛ ۷۸)

ISBN: 978-600-298-372-5

بها: ۴۱۰۰۰۰ ریال
کتابنامه: ص. [۱۹۹]-۲۱۲.

۱. تفاسیر--مطالعات تطبیقی. ۲. Qur'an -- Commentaries -- Comparative studies. ۳. تفاسیر شیعه -- مطالعات تطبیقی. ۴. Qur'an -- Shiite hermeneutics -- Comparative studies. ۵. تفاسیر اهل سنت -- مطالعات تطبیقی. ۶. Qur'an -- *Sunnite hermeneutics -- Comparative studies. ۷. شفاعت (اسلام). ۸. * (Islam) Intercession. ۹. شفاعت (اسلام) - دیدگاه اهل سنت. ۱۰. * (Islam) Intercession. ۱۱. توسل. ۱۲. Invocation. ۱۳. توسل -- دیدگاه اهل سنت. ۱۴. Invocation -- Views of Sunnites. ۱۵. استغاثه. ۱۶. * Supplication. ۱۷. استغاثه -- دیدگاه اهل سنت. ۱۸. * Supplication -- Views of Sunnites. الف. پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. ب. سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت). پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی. ج. The Center for Studying and Compling University Books in Humanitics (SAMT). Institute for Research and Development in the Humanities. د. عنوان.

۲۹۷/۱۷۱

BP۹۱/۵

۸۵۱۳۲۴۸

شماره کتابشناسی ملی

بررسی تطبیقی آموزه شفاعت، توسل و استغاثه از دیدگاه مفسران فریقین

مؤلف: حجت‌الاسلام دکتر فتح‌اله نجاززادگان (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

ناشران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)،

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

صفحه‌آرا: اعظم یزدلی

چاپ اول: زمستان ۱۴۰۰

تعداد: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: سعیدی

چاپ: قم-سبجان

قیمت: ۴۱۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای ناشران محفوظ و نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است.

قم: ابتدای شهرک پردیسان، بلوار دانشگاه، نبش میدان علوم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۱۱۰۰ (انتشارات ۳۲۱۱۱۳۰۰) نمایر: ۳۲۸۰۳۰۹۰، ص. پ. ۳۷۱۸۵-۳۱۵۱

تهران: خ انقلاب، بین وصال و قدس، کوی اُسکو، پلاک ۴، تلفن: ۶۶۴۰۲۶۰۰

مرکز پخش: قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف، پلاک ۲۷، تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۴۲۶۳۵-۶

www.rihu.ac.ir

info@rihu.ac.ir

مرکز پخش، نمایشگاه و فروشگاه: تهران، رویروی دانشگاه تهران، حد فاصل خیابان‌های فخر رازی و دانشگاه، مجتمع تجاری-اداری پارسا، واحدهای ۷ و ۸، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، تلفن: ۶۶۴۰۸۱۲۰-۶۶۴۰۸۱۴۵-۶۶۴۱۷۸۵۷

(فروشگاه)، نمایر: ۶۶۴۰۵۶۷۸

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

پیشگفتار

اصطلاح‌شناسی تفسیر تطبیقی: تفسیر تطبیقی، کشف، تبیین (توصیف) و ارزیابی نظام‌مند از دیدگاه‌های مفسران شیعی و سنی (فریقین) به صورت مقایسه‌ای است؛ در دیپاچه کتاب اول که به «بررسی تطبیقی مبانی تفسیر فریقین» اختصاص داشت، بیان شد که تفسیر قرآن به دو نوع کلی تفسیر ترتیبی و تفسیر موضوعی تقسیم می‌شود و آنچه تاکنون مورد اهتمام مفسران فریقین بوده، همین دو نوع تفسیر است که هر کدام نیز تقسیم‌بندی‌های خاص خود را دارند.

شیوه‌ای که تاکنون در حوزه تفسیر قرآن (به صورت مستقل) کمتر به آن توجه شده، تفسیر تطبیقی است. این شیوه به بررسی مقایسه‌ای دیدگاه‌های شیعه و اهل سنت درباره تفسیر آیات قرآن می‌پردازد و می‌تواند به صورت موضوعی یا ترتیبی، صورت پذیرد.

هرچند در تفاسیر اجتهادی هر دو فریق (در برابر تفاسیر روایی یا بالمأثور) کم و بیش به بررسی و نقد دیدگاه‌های یکدیگر اشاره شده است (مانند تفسیر روض الجنان ابوالفتوح رازی و تفسیر مفاتیح الغیب فخررازی از تفاسیر کهن شیعی و اهل سنت و یا تفسیر المیزان علامه طباطبایی و تفسیر تسنیم آیت‌الله جوادی از تفاسیر متأخر شیعی و تفسیر روح المعانی آلوسی و المنار محمد رشیدرضا از تفاسیر متأخر اهل سنت)، لیکن بررسی مستقل و همه‌جانبه با تنظیم منطقی مباحث، پیشینه‌ای دراز در بین فریقین ندارد.^۱ ضرورت این نوع تفسیر - به‌ویژه در جهان

۱. از جمله در این باره می‌توان به کتاب بین الشيعة والسنة دراسة مقارنة في التفسير و اصوله... نوشته دکتر علی احمد سالوس اشاره کرد که به مبانی، تاریخ و منابع تفسیر فریقین پرداخته و از داوری‌های یک سویه در امان نمانده است. مانند داوری وی درباره منابع تفسیر روایی کهن شیعه و چشم‌پوشی از همین منابع در اهل سنت؛ داوری درباره دیدگاه شیعه پیرامون آیه تطهیر و....

امروز که با وسایل ارتباط جمعی همانند دهکده شده است - در درک و ارزیابی درست از مبانی و مفاهیم آیات از دیدگاه‌های فریقین نهفته است که آثاری درخشان در پی خواهد داشت از جمله:

(الف) کشف نقاط قوت و ضعف فریقین در مبانی تفسیر و دیدگاه‌های تفسیری؛

(ب) شناخت نقاط اشتراک و افتراق فریقین در مبانی تفسیر و مفاهیم تفسیری؛

(ج) مرزبندی دقیق از اختلاف‌های مبانی با تفاوت‌های بنایی و بررسی و نقد هر کدام در جای خود؛

(د) کشف اختلاف‌های لفظی فریقین (که حجم زیادی از اختلاف‌ها را به خود اختصاص داده) و اخراج آنها از دایره بحث؛

(ه) محک زدن نقاط افتراق براساس مدارک و اصول پذیرفته شده نزد هر کدام از دو فریق؛

(و) کشف و یا تدوین دیدگاه درست و دفاع معقول و منطقی از آن؛

(ز) بر ملا ساختن بسیاری از داوری‌های ناآگاهانه و یا اتهام‌های متعصبانه؛

(ح) ارائه راهکارها برای برطرف کردن اختلاف‌ها و فرو نشانیدن اتهام‌ها.

تفسیر تطبیقی در دو حوزه «مبانی» تفسیر و «مفاهیم» آیات قرآن از دیدگاه فریقین خواهد بود. در حوزه مبانی تفسیر، اصول و پیش‌فرض‌های فریقین درباره تفسیر قرآن در دو بخش مبانی مشترک و مبانی مختص مورد بررسی قرار گرفتند که در کتاب اول از تفسیر تطبیقی ملاحظه کردید. در حوزه مفاهیم تفسیری، موضوعاتی از قرآن گزینش شده‌اند، این گزینش براساس اولویت‌ها و نیازهاست که بخشی از آنها در تفاوت دیدگاه‌های تفسیری شیعه و اهل سنت و بخشی در تفاوت دیدگاه‌های شیعه با وهابیان سلفی است. روند کار در این حوزه بدین شکل است:

یک) درآمد، مشتمل بر پیش آگاهی فشرده و لازم در بررسی موضوع مدنظر؛

دو) ارائه دیدگاه‌های تفسیری فریقین با دسته‌بندی منطقی از مصادر مهم و منابع معتبر آنان؛

سه) کشف نقاط مشترک فریقین درباره تفسیر آیات مذکور؛

چهار) ارزیابی دیدگاه‌های فریقین با بررسی و نقد دلایل آنها و گزینش دیدگاه درست یا

تکمیل آن و یا ارائه دیدگاه جدید؛

پنج) خلاصه فصل؛

شش) بحث و پژوهش؛

این کتاب ششمین کتاب از مجموعه تفسیر تطبیقی است که به «بررسی تطبیقی آموزه شفاعت، توسل و استغاثه از دیدگاه مفسران فریقین» پرداخته است.^۱

www.ketab.ir

۱. کتاب اول به بررسی تطبیقی مبانی تفسیر از دیدگاه فریقین اختصاص دارد، کتاب دوم، بررسی تطبیقی تفسیر آیات ولایت اهل بیت در دیدگاه فریقین؛ کتاب سوم، بررسی تطبیقی تفسیر آیات مهدویت و شخصیت‌شناسی امام مهدی در دیدگاه فریقین؛ کتاب چهارم، بررسی تطبیقی اصطلاح‌شناسی امام و مقام امامت از دیدگاه مفسران فریقین؛ کتاب پنجم بررسی تطبیقی آموزه توحید و شرک از دیدگاه مفسران فریقین است. بزودی این مجموعه بانضمام کتاب سلامة القرآن من التحریف و کتاب تحلیل همانندناپذیری (اعجاز) قرآن با عنوان موسوعة الدارسات القرآنية المقارنة به زبان عربی منتشر خواهد شد. ان شاء الله.

نگارنده با اذعان به حجم گسترده و دشواری این کار و اعتراف به بضاعت ناچیز خود، در نظر دارد با لطف خداوند، در حوزه مفاهیم، تمام موضوعات قرآنی را که در تفاسیر فریقین نقاط اشتراک فراوان و یا اختلاف نظر جدی دارند، به همین شکل مورد مطالعه و بررسی قرار دهد.

فهرست مطالب

۷.....	پیشگفتار.....
--------	---------------

فصل اول: کلیات

۱۵.....	گفتار اول: تحلیل مفاهیم.....
۱۵.....	شفاعت.....
۱۶.....	توسل.....
۱۷.....	استغاثه.....
۱۸.....	گفتار دوم: ضرورت پژوهش.....
۲۰.....	گفتار سوم: معیار گزینش دیدگاه‌ها.....
۲۹.....	گفتار چهارم: سیری در پیشینه پژوهش.....
۴۱.....	امتیازها و نوآوری‌های این اثر.....
۴۳.....	خلاصه فصل.....
۴۴.....	پژوهش.....

فصل دوم: بررسی و ارزیابی نقاط اشتراک فریقین در مقوله شفاعت، توسل و استغاثه

۴۷.....	گفتار اول: شفاعت در حیات دنیا.....
۴۷.....	شفاعت فقهی اخلاقی.....
۴۹.....	شفاعت طلبی از صالحان و استغاثه به آنان در حیات دنیا.....
۵۳.....	گفتار دوم: شفاعت در رستخیز.....
۵۴.....	دسته‌بندی آیات نفی و اثبات شفاعت در رستخیز.....
۵۷.....	وجه جمع بین آیات نفی و اثبات شفاعت در رستخیز و ارزیابی آنها.....
۶۵.....	شفاعت پیامبر اکرم ﷺ و استغاثه به ایشان در عرصه قیامت.....
۶۹.....	تعدد شافعان در قیامت.....
۷۲.....	خلاصه فصل.....
۷۲.....	پژوهش.....

فصل سوم: بررسی و ارزیابی نقاط افتراق فریقین در مقوله شفاعت، توسل و استغاثه

۷۳	گفتار اول: اختلاف شیعه و اشاعره با معتزله در گستره شفاعت روز جزا
۷۴	ادله معتزله
۷۶	پاسخ به ادله معتزله
۷۹	ارزیابی دیدگاه‌ها
۸۲	گفتار دوم: اختلاف امت با سلفیان وهابی در شباهت امت با مشرکان
۸۵	خطر سهمگین شرک اعتقادی در نظام تعالیم قرآن
۸۵	اختلاف سلفیان با امت در روش پژوهش
۸۵	ادعای استناد به محکومات قرآن
۸۶	مواجهه جانبدارانه با روایات
۹۲	تعلق همه جانبه افراطی به ابن تیمیه
۹۹	خلاصه فصل
۹۹	پژوهش

فصل چهارم: سلفیان و ادعای شباهت مسلمین با مشرکین در شفاعت، توسل و استغاثه

۱۰۱	درآمد
۱۰۱	گفتار اول: شباهت مشرکان حجاز با مسلمین در باور به توحید ربوبی
۱۰۲	ادله باور مشرکان حجاز به توحید ربوبی
۱۰۵	گفتار دوم: ارزیابی نظریه شباهت مشرکان حجاز با مسلمین در باور به توحید ربوبی
۱۰۶	درنگی در معناشناسی رب و توحید ربوبی
۱۰۷	معناشناسی «رب» از دیدگاه قرآن پژوهان
۱۱۶	ارزیابی و نقد تلقی سلفیان از آیات قرآن
۱۲۳	غفلت سلفیان از آیات و ادله دیگر
۱۲۸	گفتار سوم: شباهت شفاعت، توسل و استغاثه مسلمین با مشرکین در شرک عبادی
۱۳۱	تلقی سلفیان معاصر از شباهت مسلمین با مشرکین در شرک عبادی
۱۳۷	گفتار چهارم: ارزیابی نظریه شباهت در شفاعت، توسل و استغاثه مسلمین با مشرکین
۱۳۷	درنگی در معناشناسی عبادت و توحید عبادی
۱۳۸	معناشناسی عبادت و توحید عبادی از دیدگاه قرآن پژوهان
۱۵۱	ارزیابی تلقی سلفیان معاصر در شباهت مسلمین با مشرکین
۱۶۰	گفتار پنجم: شباهت قبور اولیا با بت‌های مشرکان در شرک الوهی
۱۶۲	گفتار ششم: ارزیابی نظریه شباهت قبور با بت‌ها (نماد فرشتگان و جنیان)
۱۶۲	بررسی تلقی مشرکان از بت‌ها
۱۶۹	بررسی مفاد آیات عدم اسماع مردگان
۱۷۳	حیات انبیاء پس از وفات و اجابت آنان
۱۷۴	ادراک مردگان از حیات زندگان